

УДК 72.03 (045)

Тімохін В.О.¹⁷, доктор арх., проф.,
ORCID 0000-0002-0559-4384
Київський національний університет будівництва
і архітектури, Київ, Україна

АРХІТЕКТУРНА КРИТИКА, ЇЇ МІСЦЕ І РОЛЬ В ОСВІТЯНСЬКОМУ ПРОСТОРІ

У статті розглянуто проблеми впровадження критичного підходу до теорії та практики сучасної архітектури ХХ ст. в підготовці студентів-архітекторів, що навчаються за магістерською програмою. Запропоновано один із можливих шляхів реалізації цього підходу в аналізі деяких провідних течій, напрямків і стилів сучасного і контрсучасного рухів, їх теоретичних засад, принципів і методів.

Ключові слова: архітектура, критика, освіта.

Постановка проблеми. За словами відомої поетеси М. Цветаєвої, критик будь-яких мистецьких творів повинен «... побачити за триста років і за тридев'ять земель» [1, с. 404]. Це, вочевидь, означає, що митці, мистецтво-, літературо- й архітектурознавці, які професійно займаються критикою, зобов'язані вільно орієнтуватись в історичних і сучасних стилях і жанрах, в теорії та практиці мистецької діяльності в різноманітних відгалуженнях мистецтва і тим самим сприяти його неспотвореному і гармонійному розвитку. Все більше дослідників впевнюються в тому, що, починаючи з ХІХ ст., архітектура, поступово втрачаючи набутий у віках статус мистецтва, повільно позбулася одного із своїх провідних і визначальних атрибутів розвитку – архітектурної критики.

Це пояснюється багатьма причинами, одна із котрих пов'язана з геніальними постатями видатних майстрів сучасного руху, які в своїй творчості об'єднували філософські, наукові та мистецькі уявлення в неповторне єдине ціле, спираючись на внутрішню

¹⁷ © Тімохін В.О.

критику попередників, без її спеціальної артикуляції, і тим самим не залишаючи вільного простору для зовнішньої критики сучасників. Інша причина корениться у фактичній відсутності професійного запиту на критику, оскільки концептуально-революційна і соціально-орієнтована за змістом ідеологія сучасного руху відкидала можливість критичного аналізу і порівняння несумірних між собою традиційною та авангардною архітектурою. Ще одна причина нерозвиненості критичного підходу полягала у виключно антагоністичному протистоянні традиційної та авангардної архітектури, а також між різноманітними розгалуженнями та «ізмами» останньої, що виключало можливість позитивної оцінки досить автономних і самостійних складових і напрямків сучасного руху. Слід зауважити, що окремі спроби критичного аналізу сучасного руху й епохи майстрів успішно здійснювались видатними істориками сучасної архітектури [2, 3, 4]. У цих та інших працях більша їх частина присвячувалась «синтезу форми, функції та конструкції» [3], «функції, формі, будівництву, простору та енергії», аналізу окремих будівель та споруд майстрів архітектури [4], історії, попередникам, просторово-часовим концепціям [3]. Значно менше уваги приділялось питанням архітектурної естетики та теорії, критичним оцінкам цих проблем.

Мета статті. Сьогодні, коли відновлення мистецького статусу архітектури і критики окремих архітектурних творів і будівель, що присутні у звітах журі різноманітних міжнародних виставок, конкурсів і премій, поступово нарощує свої темпи, розвиток критики архітектурних теорій потребує більш прискіпливого вивчення і всебічних досліджень.

Ступінь вивченості. Серед досліджень сучасного і контрсучасного рухів в архітектурі своєю вагомістю виділяються роботи представників американської та європейської шкіл, які на основі критичних досліджень запропонували власні концепції розвитку сучасної містобудівної теорії. Вони, працюючи на архітектурних факультетах провідних університетів, сприяли

запровадженню цих знань в навчальний процес, тим самим підвищуючи рівень підготовки студентів-архітекторів [4-8].

Особливої уваги заслуговує діяльність К. Фремптона, який на основі критичних і прискіпливих досліджень історії розвитку архітектури сучасного руху детально проаналізував перипетії розвитку контрсучасного руху 60-80 рр. XX ст.. Спираючись на цей досвід, він виділив основні напрямки цього руху – популізм і неорационалізм, продуктивізм і поставангардизм. А також сьогодні дуже важливе спрямування, так званий критичний регіоналізм [9]. Значний внесок у розбудову критичного підходу в аналізі цього періоду зробили представники творчих груп молодих архітекторів у всьому світі. Серед представників «Нью-Йоркської п'ятірки», «Архігрем» і «Суперстудіо», «Тенденца» і групи метаболістів, «Тальєр де Архітектура» т. ін. знайшла своє місце плідна праця філософів, методологів і критиків.

Останнім часом серед українських дослідників почали з'являтися окремі статті, монографії та навчальні посібники, що присвячені проблемам становлення критичного підходу, а також його впровадженню в освітянський простір підготовки магістрів архітектури [10-13]. У деяких з цих робіт розгорнута широка панорама архітектури сучасності із спробою охопити всі без виключення течії, напрямки та їх відгалуження в історії сучасної архітектури [11,12]. В інших працях висвітлюється дуже детально окремий потужний напрямок розвитку сучасної архітектури з коротким аналізом його філософських і методологічних засад [10]. У деяких роботах, задекларовані акценти на теорії та критиці сучасної архітектури, не знаходять достатнього і цілеспрямованого висвітлення основних проблем, які розпорозуються у величезній кількості ілюстрацій і другорядних питань [13].

Виклад основного матеріалу. Аналіз цих і багатьох інших теоретичних і практичних робіт дозволив започаткувати і впровадити в навчальну програму підготовки магістрів архітектури на архітектурному факультеті КНУБА лекційний курс «Критика сучасних архітектурних теорій» [14]. Його робоча програма

складається з двох частин, де аналізуються, по-перше, передумови виникнення сучасної архітектурно-містобудівної теорії та її основних течій і, по-друге, розглядаються теоретичні засади і принципи формування основних стилєвих напрямків. У першій частині увага студентів привертається до проблем зміни архітектурно-містобудівної ідеології у 50-70 рр. ХХ ст., підкреслюється роль архітектурних та антиархітектурних утопій у становленні теорії; розглядаються основні течії і рухи, серед яких популізм, раціоналізм і продуктивізм.

Ці течії і рухи поступово народжувались і розгортались під впливом 10 конгресів СІАМ (1928-56рр.), які переорієнтовували архітектурно-містобудівну теорію на розгляд проблем раціоналізації будівельної індустрії, введенню нових стандартів проектування, проблем мінімального житла. Ці та інші питання, що були узагальнені Ле Корбюзє в «Афінській хартії», отримали подальший розвиток на 5-8 конгресах, присвячених проблемам житла і відпочинку, «ядра» і «серця» міста та ін. На 10 останньому конгресі група молодих архітекторів запропонувала власні концепції вирішення архітектурно-містобудівних проблем, що сприяло започаткуванню нового контрсучасного руху.

Ідеї цього руху, які коренились в утопічних проектах ХІХ – початку ХХ ст.. були підхоплені представниками молодих творчих колективів у 60-70 рр. ХХ ст.. – «Архігрем», «Суперстудіо», «НЕР» та ін., - які у своїх проектах і утопіях пропонували нові концепції, теорії та методи. Значний вплив на розвиток теоретико-методологічної думки мали Міжнародні виставки «Ехро» і «Visiona», а також виставки молодих архітекторів і дизайнерів, що відбувались у Європі та Америці.

Спираючись на критичний аналіз К. Фремптона [9], з позицій теорії постіндустріального суспільства в курсі лекцій розглянуті теоретичні проблеми урбанізації та міського контексту, його складності та еkleктизму, популізму та партисипації, які висвітлені у роботах Ч. Дженкса, Р. Вентурі, Ч. Мура т.ін. В аспекті пошуку нової раціональної монументальності в архітектурі та

містобудуванні проаналізовано теоретичні засади і практична діяльність таких творчих груп, як «Тенденца», «Нью-Йоркська п'ятірка» і «Гальєр де Архітектура». Увага студентів також привертається до ще одного, технократичного напрямку розвитку контрсучасного руху – до продуктивізму, його попередників і майстрів. На цьому тлі розглянуто теоретичні принципи продуктивізму та 2 спрямування його розвитку: оболонка і каркас.

У другій частині увага студентів спрямовується на особливості виникнення і теоретичний зміст розвитку окремих стилевих напрямків цих течій. При цьому аналізуються теоретичні принципи і методи постмодернізму і метаболізму, хай-теку і регіоналізму; визначається роль міжнародних конкурсів середини-кінця ХХ ст. у розбудові сучасної теорії. Порівняльний аналіз ґрунтується на принципах і методах представників європейської та американської версій розвитку постмодернізму, на зв'язках метаболістичної теорії з творчістю видатних майстрів. На прикладі досягнень і перспектив розвитку розглянуто принципи і методи стилю високих технологій, творчість його попередників і послідовників, серед яких І. Леонідов, Я. Черніхов, Міс Ван дер Рое, Р. Піано, Р. Роджерс, Н. Фостер, М. Робейн т. ін.

Спираючись на принципи «Критичного регіоналізму» [9] розглянуто його загальні риси і характеристики, а також особливості розвитку архітектури та містобудування північних, південних і центральних районів у різних країнах світу. На прикладі творчості видатних архітекторів – Ф. Л. Райта і Л. Кана, А. Аалто і Р. Пієтиля, М. Ботта і Дж. Карло де Карло, О. Німейєра і К. Танге т. ін. – показано, що регіоналізм в усіх куточках світу, маючи специфічні особливості і спільні риси, сприяє урізноманітненню і гуманізації, а загалом гармонійному розвитку світової архітектурно-містобудівної культури. На досягнення цієї ж мети орієнтуються міжнародні архітектурні конкурси, які, починаючи з 20 рр. ХХ ст., набули значного поширення в усіх без виключення країнах світу. Учасники і переможці цих конкурсів, як правило, демонстрували нові філософські, теоретико-методологічні й естетичні ідеї, які

стимулювали подальший позитивний розвиток в багатьох напрямках сучасної архітектури та містобудування.

Лекційний курс супроводжується семінарами з обговоренням актуальних проблем сучасної теорії, з критикою її основних засад і тенденцій, які викладені в теоретичних роботах і проєктах видатних архітекторів сучасності – Х. Холляйна, А. Россі, Л. Кана, Н. Фостера, Р. Бофілла та К. Танге. Лекційний курс закінчується виконанням індивідуального завдання, в якому кожний студент, обираючи ту чи іншу привабливу для нього теорію відомої творчої групи чи окремого архітектора, піддає детальному критичному аналізу їх теоретичні засади, принципи і методи [15].

Висновки. Впровадження лекційного курсу «Критика сучасних архітектурних теорій», а також подібних курсів у підготовку магістрів архітектури продемонструвало позитивні результати в написанні конкретних магістерських робіт, у відродженні у майбутніх архітекторів віри у можливість повернення сучасної архітектури до мистецтва, теоретичного обґрунтування цієї мети і шляху до неї.

Список використаної літератури:

1. Цветаева М. И. Проза: Автобиографическая проза. Воспоминания о поэтах. Мой Пушкин. Литературно-критические статьи. – Кишинев: Лумина, 1986. – 544 с.
2. Гидион З. Пространство, время, архитектура. – М.: Стройиздат, 1984. – 567 с.
3. Йодике Ю. История современной архитектуры. – М.: Искусство, 1972. – 247 с.
4. Бэнем Р. Взгляд на современную архитектуру: Эпоха мастеров. – М.: Стройиздат, 1980. – 172 с.
5. Дженкс Ч. Язык архитектуры постмодернизма. – М.: Стройиздат, 1984. – 182 с.
6. Рябушин А. В., Шукурова А. Н. Творческие противоречия в новейшей архитектуре Запада. – М.: Стройиздат, 1986. – 273 с.
7. Архитектура Запада. – Вып. 1-4. – М.: Стройиздат, 1972-1987.
8. Rossi A. Buildings and Projects. – Rizzoli. – 1985. – 319 p.

9. Фремpton К. Современная архитектура: Критический взгляд на историю развития. – М.: Стройиздат, 1990. – 534 с.
10. Стародубцева Л. С. Архитектура постмодернизму. – К: Спалах, 1998. – 208 с.
11. Черкес Б. С., Лінда С. М. Архитектура сучасності: Навч. посібник. – Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2010. – 380 с.
12. Авдеева М. С., Авдеева Н. Ю., Васильченко В. І., Солярська І. О. Історія архітектури: навч. Посібник в 3 ч. – К.: Освіта України, 2012. – ч. 3: Сучасна світова архітектура (творчість майстрів). – 2012. – 300 с.
13. Дубінський В. П., Мукортов М. Л. Теорія та критика сучасної архітектури: навч. посібник. – Х.: ХНУМТ ім. О. М. Бекетова, 2013, – 344 с.
14. Тімохін В. О. Критика сучасних архітектурних теорій: Конспект лекцій. – К.: КНУБА, 2005, – 44 с.
15. Критика сучасних архітектурних теорій: Метод. вказівки до практичних занять і розробки індивідуального завдання /Уклад. В. О. Тімохін. – К.: КНУБА, 2003. – 16 с.

Аннотация

В статье рассмотрены проблемы внедрения критического подхода к теории и практики современной архитектуры XX в. в подготовке студентов-архитекторов, обучающихся по магистерской программе. Предложен один из возможных путей реализации этого подхода в анализе некоторых ведущих течений, направлений и стилей современного и контрсучасного движений, их теоретических основ, принципов и методов. Ключевые слова: архитектура, критика, образование.

Abstract

The article deals with the problems of introducing a critical approach to the theory and practice of modern architecture of the 20th century. in preparation of students-architects studying in the master's program. One of the possible ways of implementing this approach in the analysis of some of the leading trends, trends and styles of contemporary and counter-modern movements, their theoretical foundations, principles and methods is proposed. Key words: architecture, criticism, education.

Стаття надійшла до редакції у лютому 2018 р.